

СТАНОВАЊЕ У МАЛОМ, ТРАНСФОРМАБИЛНОМ ПРОСТОРУ

LIVING IN A SMALL, TRANSFORMABLE SPACE

Николета Стаменковић, Факултет техничких наука, Нови Сад

Област – АРХИТЕКТУРА

Кратак садржај – Условљени економском ситуацијом, становници широм света се опредељују за живот у малом простору. Као резултат недовољно добро организованих животних простора, јављају се незадовољства која утичу на психофизичке способности становништва. Циљ овог рада је да, критички сагледавајући проблеме који се уочавају у постојећим стамбеним јединицама, предложи решење чија ће главна одлика бити могућност трансформације. Дизајн линеарног, вишенаменског елемента мобилијара, буди нови начин промишљања решења малих стамбених простора и њихових могућности. Трансформабилни елемент мобилијара инспиран је архитектуром Милана, његовим улицама, фасадама и конкретно фенестрацијом. Идеја је у ентеријеру створити дух екстеријера, и пробудити знатижељу, уз питање: "куда ова врата воде?".

Кључне речи: становање у малом, микро домови, трансформабилност, флексибилност, врата

Abstract – Conditioned by the economic situation, people around the world are opting for living in small spaces. As a result of poorly organized living spaces, dissatisfaction arises, affecting the psychophysical abilities of the population. The goal of this work is to critically assess the issues observed in existing residential units and propose a solution characterized by its transformability. The design of a linear, multipurpose furniture element aims to inspire a new way of thinking about small living spaces and their potential. The transformable furniture element draws inspiration from the architecture of Milan, its streets, facades, and, specifically, its fenestration. The idea is to create an interior ambiance that evokes the spirit of the exterior, arousing curiosity with the question: "Where do these doors lead?"

Keywords: micro housing, transformability, flexibility, doors

1. УВОД

По речима Кристиана Норберг-Шулца (Christian Norberg Schultz), реч "становати" означава нешто више од крова над главом и броја квадратних метара. Првенствено, означава сусретање других људских бића, затим слагање са некима од њих, и на крају - "бити оно што јеси", односно креирање једног малог, личног света.

НАПОМЕНА:

Овај рад проистекао је из мастер рада чији ментор је била др Јелена Атанацковић Јеличић, ред. проф.

За архитекте нема задатка који тако дубоко задире у сам живот будућих корисника, као што је задатак пројектовања стамбене архитектуре јер се тиче дубљих зона човекове интиме, те се доживљава лично и емотивно [8]. У стамбеном простору породица треба да остварује све своје основне функције и потребе, и услед чежње за њиховим остварењем, веома се често деси да дође до сукоба између економских могућности и личних жеља и захтева корисника стамбеног простора [1]. Градови широм света су у све интензивнијој стамбеној кризи, где је приступ сигурном, приступачном и прикладном становању све више недоступан за већину [5]. Иако нема сумње да је изјава да је становање много више од броја квадратних метара потпуно тачна, ипак је битно суочити се са реалном сликом данашњице и прихватити да је, нажалост, проблем савременог човека управо број квадратних метара које може да приушти. Услед различитих фактора који утичу на изградњу и приступачност стамбених простора, савремени човек се веома често налази у ситуацији када му је наметнут живот у ограниченом простору.

2. УТИЦАЈ ДРУШТВЕНИХ И ЕКОНОМСКИХ ФАКТОРА НА СТАНОВАЊЕ У СРБИЈИ

Сагледавањем података изнетих за настањене станове према просечној површини по лицу у стану, у оквиру резултата пописа становништва, домаћинства и станова, из 2022. године, уочава се следеће: 2% становништва има просечну површину по лицу мању од 10м², 8% становништва површину 10-14.9м², 12% становништва 15-19.9м², 23% становништва 20-29.9м², 16% становништва 30-39.9м², 20% становништва 40-59.9м², док 19% становништва има просечну површину по лицу већу од 60м². Дакле, 45% становништва по лицу има корисну стамбену површину мању од 29.9м². У Београдском региону највећи је број оваквих случајева, где између 15-20.000 становништва има просечну површину по лицу мању од 10м². Такође, за Београдски регион важи и да има најмањи број станова у приватном власништву, а највећи број оних који су под закупом, односно подстанарски. Овај податак говори да највећи број људи може да приушти стамбене јединице мањих површина, односно 53.2% становника живи у становима мањим од 40м². Посматрајући податке Републичког завода за статистику за неколико година уназад, може се уочити да је сваке године долазило до значајног пораста у ценама. Уколико бисмо као почетну тачку узели податке из 2020. године, долазимо до закључка да су цене порасле 1.8% у односу на 2019. годину, затим следи пораст од 7.6% у

2021., а 2022. године цене су порасле за чак 17.6%. Као што се може видети из података, цене некретнина у Србији расту, како што се тиче новоградње, тако и староградње. Иако су цене код нас и даље ниже од цена некретнина у већини европских земаља, уколико се у обзир узме однос цене некретнина и просечних плата, закључује се да су цене веома високе. У истраживању “Property Index” (Deloitte, 2022), у ком су обухваћене 23 земље, поређене су цене некретнина и просечних плата. Иако је истраживање показало да је Србија међу државама Европе у којима су станови повољнији, теже га је купити, управо због односа цене и просечне зараде. Према прорачуну, становнику Србије је потребно 11.5 просечних бруто плата, да би купио стан од 70м².

3. СТАНОВАЊЕ У МАЛОМ

Мање стамбене јединице су често приступачније, те пружају могућност људима да поседују сопствени дом. Играју кључну улогу у пружању стамбеног решења и представљају корак напред у преласку на већи простор, када то финансијске могућности дозволе [2]. Како је закључено у претходном поглављу, већина становника Србије може да приушти мање стамбене јединице, због односа цена некретнина и просечне зараде. У ранијим периодима, намене просторија у стамбеним јединицама су биле одређене, док се у савременим просторима често преклапају садржаји, а самим тим и сажимају [9]. Из овог разлога појављује се термин “вишенаменских” просторија. Вишенаменска просторија постоји у скоро сваком савременом дому, где су обједињене функције кухиње, трпезарије и дневног боравка. Ипак, услед друштвених и технолошких промена, као и економских, практичних и функционалних разлога, посао је спојен са становањем.

Дакле, савремена кућа “живи” 24 сата. Како услед тога у стамбеним просторима долази до преклапања активности, тј. да један исти простор треба да задовољи више функција, потребни су и нови концепти флексибилности. Нови типови малих стамбених јединица треба да буду пројектовани тако да испрате промене у животним навикама, и да интелигентно искоришћавају ограничене просторе [7]. У урбаним срединама, као што су Јапан и многе азијске земље, становање у малом је био начин да се изборе са проблемом густе популације. Бројни примери ових принципа су исход концепта под називом “кјошу-јутаку” (kyosho-jutaku), што значи “живот у малој кући” или “микро домови”, који углавном не прелазе више од 50м² [11].

Како би се дизајнирао дом тако малих површина, пројектанти морају бити изузетно довитљиви, те најчешће прибегавају визуелним триковима, креативним решењима за уштеду простора и складиштење. Вишенаменски простор, углавном са трансформабилним намештајем, есенцијални је део сваког микро дома, уз укидање унутрашњих зидова и ходника како би се визуелно отворио простор. Такође, омогућавање што већег продора природне светлости придаје осећају отворености простора [4]. Уз то, што је већа количина природног осветљења, то просторија има позитивнији психолошки ефекат услед повезивања ентеријера са екстеријером [11].

Вишенаменски простори омогућавају обављање више од једне активности у исто или различито време у једном истом простору, односно преклапање активности. Типичан стан мале квадратуре се обично састоји од једне просторије у којој су, због уштеде простора, обједињене кухиња, трпезарија и дневни боравак, а неретко служе и као спаваћа соба. Овакве трансформације простора омогућене су коришћењем специфичних елемената намештаја.

4. НАМЕШТАЈ У МАЛИМ СТАМБЕНИМ ПРОСТОРИМА

Приликом дизајнирања мале куће, изузетно је битно пажљиво одабрати, или још боље, дизајнирати намештај. Циљ је ефикасно искористити простор, али уз то, квалитетно дизајниран намештај обезбеђује и визуелни ефекат смирености, зато што простор није затрпан. Простор у ком нема нереди и непотребно нагомиланих предмета изузетно јако утиче на психу, као и позиција комада намештаја [11].

Како би се постигла удобност, потребно је дизајнирати складишни простор и фиксне елементе намештаја пре свега узимајући у обзир антропометријске карактеристике људског тела. Из тог разлога, висине и димензије полица, ормана, врата, фиока и сл., је битно прилагодити тако да одговарају мерама корисника простора, као и обратити пажњу о активним и пасивним мерама сваког елемента намештаја. Једноставни и минималистички намештај се може сврстати у следеће категорије: фиксни, покретни и модуларан [12]. Фиксни намештај углавном има улогу простора за складиштење предмета, покретни намештај се може користити за различите функције, док модуларни намештај омогућава адаптацију елемената како би могао да има вишеструку функцију. У малим кућама се често даје предност фиксном намештају, због веће искористивости простора и олакшаног кретања. Примери попут уградних ормара и зидних ниша искоришћавају пун потенцијал простора, док ентеријер изгледа уредније и удобније. Фиксни намештај пројектује се као архитектонски елемент, и циљ је да обезбеди већину простора потребну за складиштење, што смањује потребу за додатним елементима у ентеријеру [11].

Модуларни намештај је посебно значајан у ограниченим просторима, зато што омогућава корисницима да сами дефинишу простор и обављају више различитих функција. Модуларност је концепт по ком се један предмет састоји из више компонената које се прилагођавају различитим функцијама у складу са потребама корисника. Основни принцип лежи у искоришћавању простора унутар структуре намештаја, који би иначе остао неискоришћен. Уз помоћ модуларног намештаја се “штеди простор”, јер се елементи савршено уклапају један уз други. Зато се модуларни комади намештаја углавном састоје из већих елемената који имају примарну функцију, и мањих који имају споредну функцију. Другим речима, намештај који се може прилагодити, односно трансформисати, омогућава вишеструку функционалност и обављање различитих радњи унутар једног простора. С тим, можемо закључити да модуларни намештај пружа флексибилност у коришћењу простора [12].

5. ПОЈМОВИ ФЛЕКСИБИЛНОСТИ И ТРАНСФОРМАБИЛНОСТИ

Из претходно написаних целина, како за саме просторе, тако и за елементе мобилијара и, глобално, решења становања у микро домовима, може се издвојити једна битна заједничка карактеристика, а то је управо флексибилност. Уколико је комад намештаја флексибилан, односно прилагодљив, он пружа могућност вишеструке функције. Као такав, он сам за себе, у који год слободни простор био смештен, даје функцију простору, односно пружа одличну подлогу за даље трансформације. Комад намештаја који има вишеструку функцију, дакле, обезбеђује вишеструку намену простора.

Пример татами простирке показује како се уз помоћ једноставног комада намештаја, који се састоји из само једног елемента, простор може трансформисати. Међутим, комади намештаја који се углавном користе у микро домовима се најчешће састоје из већег броја елемената, односно усложњени су. Коришћењем једног комада намештаја који се састоје из више елемената намењених другој функцији, добија се велики број комбинација. Управо на оваквим примерима модуларног намештаја уочава се у каквој су корелацији сложеност и једноставност, јер усложњавањем једног елемента мобилијара, постижу се једноставне трансформације простора.

Функционалне трансформације се у савременим минималистичким становима постижу најчешће покретним намештајем. С тим у вези, друга изузетно битна карактеристика намештаја коју је битно издвојити код становања у малом простору је покретљивост. Коришћењем флексибилних и мобилних елемената, стиче се утисак “просторне празнине”. Покретни, тј. мобилни намештај даје могућност да се различите функције преклопе у истом простору, посебно када животни стил корисника изискује да се различите радње реализују у истом временском оквиру [12].

Како би се омогућило несметано обављање више паралелних радњи, битно је обезбедити приватност, у оноликом степену колико је могуће. Просторија се може, дакле, трансформисати и по степену приватности, односно из јавне у приватну, коришћењем преграда, у типичним и мање типичним облицима.

Тако, преграду у простору може да представља зид, панел од различитих материјала, завеса, ормар, полица, итд. [11]. Неки од примера који су поменути за улогу преграде управо указују на претходно поменуте технике архитекти, који да би максимално искористили ограничене површине, често дизајнирају један елемент који има вишеструку функцију. Тај елемент може бити покретљив у целини, или се састојати из делова који су померљиви. Стога, флексибилност намештаја даје основу да се, у односу на животни стил становника, просторије могу прилагодити и трансформисати.

6. ДИЗАЈН МАЛОГ, ТРАНСФОРМАБИЛНОГ СТАМБЕНОГ ПРОСТОРА – „КУДА ОВА ВРАТА ВОДЕ?“

У практичном делу је за пример стана мале квадратуре дато атипично, трансформабилно решење.

Решење је, као такво, дато само као супротност стандардизацији која је увелико присутна, а не као предлог идеала малог стана на нашим просторима. Јер, како Херцбергер наводи, “флексибилност представља апсолутно негирање фиксног, очигледног становишта, зато што не постоји једно решење које је боље од осталих” [6].

Стамбена јединица је, дакле, пројектована за максимум две особе, које у истом простору станују и по потреби раде. Како је битно да кућа 21. века буде адаптабилна да би задовољила потребе и стил живота савременог човека [13], дато је решење које је атипично из тог разлога што један елемент мобилијара садржи све битне зоне за становање, или макар пролаз до њих. Ради остваривања квалитетне функционалне и просторне организације простора, зоне су груписане, а површине за кретање су смањене и практично се све дешава у истом простору, који се константно мења.

Вишенаменски простор, као незаобилазна ставка сваког микро дома, на овај начин је растерећен, јер је већину елемената мобилијара могуће сакрити и/или трансформисати. Зоне трансформабилног елемента мобилијара су следеће: гардеробер, пролаз до купатила, вешерница, кухиња, спаваћи простор и радни простор. Како се трансформабилни елемент мобилијара налази дуж једног зида стамбене јединице, организација простора је линеарна.

Приликом распореда зона, вођено је рачуна о преклапању дневне и ноћне зоне, односно да свака зона може неометано да се користи. Зато су, рецимо, простор за спавање и радни простор смештени један до другог јер се користе у различито доба, док су приступи купатилу и кухињи увек ослобођени, и остављен је слободан простор у ком се може ширити веш или ручавати. Зидни кревет је такође смештен у трансформабилни елемент мобилијара.

Једноставним отварањем врата и спуштањем кревета преко модуларне софе обезбеђен је кревет за две особе. Седиште модуларне софе је димензионисано тако да стане испод кревета када се спусти, док је наслоне потребно померити. Све трансформације се постижу једноставним манипулацијама, како би корисници простора без много потешкоћа мењали простор по потреби. Поред зона које су смештене у трансформабилни елемент мобилијара, из кухиње се може приступити тераси.

Како је унутрашњи простор стана мали, намера је била надоместити га простором који ће бити озелењен, што је од изузетног значаја за људску психу. Тераси се приступа из кухиње, а такође на њу гледа и прозор који је затворен трансформабилним елементом мобилијара, међутим управо овај део представља зону за спавање, односно простор где је смештен зидни кревет.

На тај начин, када се кревет спусти, кроз прозор се из вишенаменског простора може видети озелењена тераса. Наравно, овај прозор није једини у простору, већ је главна осветљеност обезбеђена балконским вратима на зиду супротном улазним вратима у стан.

Слика бр. 1: прилог из пројекта – визуелизација простора

Слика бр. 2: прилог из пројекта – визуелизација простора

Слика бр. 3: прилог из пројекта – визуелизација простора.

Како је идеја била дизајнирати један линеарни елемент, који ће једноставном манипулацијом својих поделемената трансформисати простор, било је потребно да сам елемент мобилијара буде издељен на пуно делова. Идеја је била да се свако крило фронта које се отвара на неки начин нагласи, да елемент мобилијара не би био монотон. Отварајући одређено крило/врата трансформабилног елемента, отвара се нови простор, тј. нова намена. Инспирација за обликовни и естетски изражај био је намештај који је дизајнирао Aldo Rossi, као и Palàssott cabinet дизајниран од стране Никола Спинелија (Nicolo Spinelletti). Ипак, највећи утицај имале су уличне фасаде у Милану. На овај начин, стиче се утисак да се налазите у спољашњем окружењу, јер је фронт трансформабилног елемента мобилијара дизајниран по узору на типична грандиозна врата која учавате шетајући се улицама Милана. Одатле произилази тема: “Куда ова врата воде?”.

7. ЛИТЕРАТУРА

- [1] Бајлон, М., 1979а. Становање - тема 1: Организација стана. Архитектонски факултет, Универзитет у Београду, Београд.
- [2] Brown, E., 2016. Overcoming the Barriers to Micro-Housing: Tiny Houses, Big Potential. Department of Planning, Public Policy and Management, University of Oregon.
- [3] Deloitte, 2022. Deloitte Property Index 2022[онлајн] Доступн на: <https://www2.deloitte.com/bg/en/pages/real-estate/articles/Deloitte-Property-Index-2022.html>.
- [4] Ford, J. and Gomez-Lanier, L., 2017. Are Tiny Homes Here to Stay? A Review of Literature on the Tiny House Movement. Family and Consumer Sciences Research Journal, 45(4), pp. 394-405
- [5] Harris, E. and Nowicki, M., 2020. Get smaller? Emerging geographies of micro-living. Area, 52(3), pp. 461-662
- [6] Hertzberger, H. (1962). Flexibility and Polyvalency. Forum, vol.16(2).
- [7] Кубет, В., 2015. Архитектонски дискурси - промена односа функције и форме савременог стана, докторска дисертација. Факултет техничких наука, Универзитет у Новом Саду, Србија.
- [8] Лојаница, В., 2019. Архитектонска организација простора - Становање. Друго допуњено и проширено издање. Архитектонски факултет Универзитета у Београду, Београд, Србија.
- [9] Никезић, А., 2018. Формати за урбани живот, Архитектонски факултет Универзитета у Београду.
- [10] Norberg-Schultz, C., 1990. Становање. Грађевинска књига, Београд
- [11] Richmond, S., 2012. Micro-living: learning to live large in small spaces, master thesis. School of Architecture, Victoria University of Wellington.
- [12] Sözmener, F., 2012. An Interpretation of Simplicity in the Frame of Minimalist Approach on Traditional, Modern and Contemporary Housing, master thesis. Eastern Mediterranean University, Gazimağusa, North Cyprus.
- [13] Стоиљковић, Б., 2020. Пројектовање стамбених зграда - породично становање. Грађевинско-архитектонски факултет Универзитета у Нишу, Ниш, Србија.

Кратка биографија:

Николета Стаменковић рођена је 26.07.1996. године у Новом Саду. Дипломски рад је одбранила на Факултету техничких наука 2020. године. Током мастер студија, била је студент на размени на Политехничком Универзитету у Милану, након чега су уследиле две стручне праксе у Барселони. 2023. године брани мастер рад на Факултету техничких наука.

контакт:
nikoleta.nina.stamenkovic@gmail.com